

5. Ivanenko, O. and Fomenko, A.O. (2011), "Models and methods of control of inventories are on an enterprise in the conditions of vagueness", p. 108-111.

6. Olyvko, O. (2008). "Administrative account as basic instrument of controlling", p. 184-187.

7. Polianska, O. (2009). "Administrative account of commodity supplies", available at: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/torg/2009_10/10.pdf.

8. Polianska, O. (2009), "Administrative account of commodity supplies, charges, acuestss and financial results of operating activity of enterprises of herd trade : dissertation on the receipt of scientific degree of candidate of economic sciences after speciality 08.00.09 – accounting, analysis and auditing (on economic activities), 182 p.

9. Pryimak O. (2007), "Methodical procedures of administrative account of productive supplies are in logistic and management an enterprise", p. 141-149.

УДК 657.37

Олійничук В.М.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і аудиту
Чортківський інститут підприємництва і бізнесу
Тернопільського національного економічного університету
Олійничук О.І.,
к.е.н., доцент кафедри
ПВНЗ "Тернопільський комерційний інститут"

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ТА СИСТЕМА ВЛАСТИВОСТЕЙ КОРИСНОСТІ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Oliinychuk V.M,
Cand. Sci. (Econ.), Assoc. Prof., assistant professor
of Accounting and Auditing
of Chortkivskiyi Institute of Entrepreneurship and Business
Ternopil National Economic University
Oliinychuk O.I.,
Cand. Sci. (Econ.), assistant professor
PHEI "Ternopil Commercial Institute"

THE PRINCIPLES OF FORMATION AND THE SYSTEM OF PROPERTIES OF THE USEFULNESS OF FINANCIAL STATEMENTS

Постановка проблеми. Досвід країн з ринковою економікою, практика її впровадження у нашій країні засвідчили, що демократичні засади управління трансформаційними процесами входження України у світовий економічний простір вимагають кардинальних змін методології та практики бухгалтерського обліку та фінансової звітності як основного джерела публічної інформації про ефективність управління фінансовим капіталом. Фінансова звітність підприємств є важливим елементом ринкової інфраструктури, що пов'язує у єдине ціле інтереси різних суб'єктів ринку капіталу, які приймають інвестиційні та інші рішення на її основі.

Для успішного функціонування підприємств необхідно, щоб система управління ними була адекватна зовнішньому середовищу, а це можливо за наявності відповідного інформаційного забезпечення. Саме фінансова звітність відіграє виключно важливу роль в процесі управління господарюючими суб'єктами та є основним джерелом інформації про

фінансовий стан підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питань теоретичного і методологічного процесу формування фінансової звітності знайшли відображення в роботах вітчизняних вчених (М.Т. Білухи, Ф.Ф. Бутинця, С.Ф. Голова, В.Г. Горелкіна, Ю.І. Осадчого, В.В. Сопка, В.К. Савчука, В.М. Пархоменка, П.Я. Хомина, Л.В. Чижевської та інших).

Проблеми формування й інтерпретації інформації фінансової звітності в умовах ринкової економіки освітлюються також в роботах зарубіжних вчених (Г. Велша, Т. Карліна, В.В. Ковальова, Д. Колдуела, М.Лінга, В.Ф. Макарова, В. МакКензі, Д. Міддлтона, Б.Нідлза, Ж. Рішара, Я.В. Соколова, Е.С. Хендріксена, А.Д.Шеремета та інших).

Наукові досягнення названих вчених стали основою подальшого дослідження проблем формування та інтерпретації інформації фінансової звітності, а також розробки рекомендацій щодо вдосконалення принципів формування та системи властивостей корисності фінансової звітності. Однак, не повністю вирішеним є розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо принципів формування та системи властивостей корисності фінансової звітності та їх вплив на задоволення інформаційних потреб широкого кола осіб, які мають господарські взаємостосунки. Саме ці питання не повністю відображені в працях науковців.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо принципів формування та системи властивостей корисності фінансової звітності та їх вплив на задоволення інформаційних потреб широкого кола осіб, які мають господарські взаємостосунки. Головна вимога, що пред'являється до фінансової звітності, яка визначає сукупність всіх основних якісних характеристик, полягає в тому, щоб вона була корисною для її користувачів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалії сучасного облікового забезпечення суб'єктів господарювання потребують своєчасного та якісного формування різної обліково-аналітичної інформації для потреб відповідних споживачів, складеної з дотриманням встановлених правил, принципів і методів за даними бухгалтерського обліку в цілому. Тому інформація, яка є основою різних форм та видів звітності, дає можливість зробити узагальнене визначення її як бухгалтерської звітності з послідувочою класифікацією окремих видів звітності за користувачами (податкова, статистична, спеціальна) чи іншими ознаками. Обліково-аналітична інформація, яка формується в системі бухгалтерського обліку на синтетичних й аналітичних рахунках, підпорядкована принципам, правилам і процедурам, встановленим для відповідних видів звітності. Фінансова звітність насамперед формується із дотриманням принципу превалювання економічного змісту над юридичною формою, оскільки повинна забезпечити релевантність інформації щодо можливостей підприємства генерувати економічні вигоди в умовах реального ринкового середовища.

Призначення та порядок складання фінансової звітності визначаються національними нормативно-правовими актами, розробленими з урахуванням міжнародних стандартів фінансової звітності та Концептуальних основ складання та подання фінансових звітів. Склад та структура фінансової звітності визначаються з урахуванням інтересів її основних користувачів під впливом глобалізації світових економічних процесів. Фінансова звітність призначена для потреб широкого кола зовнішніх користувачів і тому потребує нових підходів до принципів формування окремих форм звітності. На відміну від методів і принципів формування бухгалтерської звітності, які застосовувалися до впровадження МСФЗ, в основу якої було покладено окреме підприємство, сучасний підхід до фінансової звітності лежить в площині інформаційного поля, пов'язаного із вкладанням капіталу його власником (власниками) для отримання економічних вигід у майбутньому. Структура фінансової звітності змінюється залежно від потреб домінуючих користувачів та під впливом соціально-економічного середовища функціонування бізнесу. В основі інформації щодо ефективності використання вкладеного капіталу, руху окремих його складових у фінансовій звітності лежать загальноприйняті принципи фінансової звітності, які згідно з міжнародними вимогами забезпечують домінування економічного змісту інформації над її юридичною формою.

Облікова політика для складання фінансової звітності, як ринковий інструмент системи управління, складає лише незначну частину загальної облікової політики підприємства і одночасно є сполучною ланкою між бухгалтерським обліком та фінансовою звітністю. Принципи, методи і процедури облікової політики бухгалтерського обліку за своїм складом

відмінні від принципів, методів і процедур фінансової звітності, оскільки виконують різні функції по відношенню до користувачів відповідної інформації [1]. Відносно фінансової звітності облікова політика має забезпечити формування інформації згідно встановлених Законом України та НП(С)БО 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”, що затверджено Міністерством фінансів України, наказом №73 від 7 лютого 2013 р., принципів, а також прийняття одного із альтернативних методів оцінки активів, зобов'язань, які є окремими елементами звітності, зміст і перелік яких визначено відповідними П(С)БО.

У Законі України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” поняття бухгалтерського обліку визначаються як “процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень” [2]. Тобто він представляє собою сукупність послідовних дій з фіксації господарських операцій, які відбуваються на підприємстві. Належний облік на підприємстві забезпечує система заходів, що включає його організацію, створення умов для правильного ведення обліку.

У цьому ж нормативному документі облікова політика трактується як “сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються для складання та подання фінансової звітності” [2]. На основі даного категоріального визначення можна стверджувати, що вона пов'язана з усіма обліковими процедурами, оскільки передбачає “вибір методики обліку, яка надає можливість використовувати різні варіанти відображення фактів господарського життя в обліку (залежно від поставлених цілей)” [3, с. 22]. Її правильне формування та постійне дотримання забезпечує виконання важливої вимоги до бухгалтерського обліку – економічності, тобто отримана облікова інформація за важливістю у прийнятті управлінських рішень має перевищувати витрати на її отримання.

НП(С)БО 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”, визначає наступні принципи формування фінансової звітності: принцип єдиного грошового вимірника, безперервності діяльності, історичної (фактичної) собівартості, автономності, періодичності, принцип нарахування та відповідності доходів і витрат, повного висвітлення, послідовності, обачності та превалювання змісту над формою [4].

Розглянемо зміст кожного із принципів залежно від його участі та послідовності створення інформації для потреб фінансової звітності в умовах дії національних стандартів фінансової звітності.

Принцип єдиного грошового вимірника передбачає, що вимірювання та узагальнення всіх господарських операцій підприємства у його фінансовій звітності здійснюється в єдиній грошовій одиниці.

Принцип безперервності означає оцінку активів та зобов'язань підприємства, виходячи із припущення, що його діяльність буде тривати далі. Це положення виключає наміри чи потреби підприємства ліквідувати або суттєво зменшити масштаби своєї діяльності, що вимагає проведення оцінки контрольованих ним активів і зобов'язань відповідно до умов економічного середовища існування бізнесу.

Принцип історичної (фактичної) собівартості визначає пріоритетною оцінку активів підприємства, виходячи з витрат на їх виробництво та придбання. Цей принцип за економічним змістом забезпечує оцінку контрольованих активів при початковій постановці їх на баланс підприємства залежно від каналів надходження.

Принцип обачності передбачає застосування у бухгалтерському обліку методів оцінки, які повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства.

Принцип нарахування та відповідності доходів і витрат, за яким для визначення фінансового результату звітного періоду необхідно порівняти доходи звітного періоду з витратами, що були здійснені для отримання цих доходів. При цьому доходи і витрати відображають у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в момент їх виникнення, незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів.

Принцип нарахування доходів і витрат полягає у їх визнанні для визначення фінансового результату звітного періоду. Принцип відповідності поділяє доходи і витрати за видами діяльності, проте класифікація видів діяльності визначена лише П(С)БО 15 “Доходи”: дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), інші операційні доходи, фінансові доходи, інші доходи, надзвичайні доходи.

У П(С)БО 16 “Витрати” класифікаційні групи виділяються за елементами і статтями витрат [5]. Визначення фінансового результату звітного періоду у Звіті про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) (ф. № 2) передбачає відображення доходів і витрат за видами діяльності, а також класифікацію витрат за елементами витрат. Структура складових фінансового результату за видами діяльності надає інформацію щодо відповідності заявленої статутної діяльності фактичному стану: основна маса прибутку має створюватися в результаті операційної діяльності, в тому числі від основного виду діяльності, що характеризує показник валового прибутку (збитку).

Принцип повного висвітлення, згідно з яким фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки операцій та подій, яка може вплинути на рішення, що приймаються на її основі.

Вимоги цього принципу забезпечуються через встановлену функцію як для всієї фінансової звітності, визначену Законом України, так і окремих її форм: Баланс (Звіт про фінансовий стан), Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід), Звіт про рух грошових коштів (за прямим методом), Звіт про рух грошових коштів (за непрямим методом), Звіт про власний капітал, що встановлено НП(С)БО 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”, які передбачають надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації щодо структурних елементів відповідних форм фінансової звітності. Окрім того, активи та зобов'язання визнаються у фінансовій звітності за умови, що вони генерують майбутні економічні вигоди у результаті їх утримання та використання.

Принцип послідовності передбачає постійне (із року в рік) застосування підприємством обраної облікової політики. Зміна облікової політики можлива лише у випадках, передбачених національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку та повинна бути обґрунтована й розкрита у фінансовій звітності. Відповідно до П(С)БО 6 “Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах”, зміна облікової політики допускається у разі зміни статутних вимог; зміни вимог органу, який затверджує П(С)БО; якщо зміни забезпечать достовірне відображення подій або операцій у фінансовій звітності.

Цей принцип передбачає застосування обраної облікової політики для складання проміжної та річної фінансової звітності таким чином, щоб їх показники формувалися з дотриманням встановлених методів і процедур в умовах звичайної діяльності. Принципи оцінки активів, зобов'язань, доходів і витрат для проміжних звітів мають бути тими самими, що і для річної фінансової звітності. ПСБО допускає зміну облікової політики щодо оцінки елементів фінансової звітності, але при цьому у періоді її зміни необхідно перерахувати таку оцінку активів і зобов'язань за попередні проміжні періоди звітного року з урахуванням нової облікової політики. Витрати, які за своїм характером не визнаються активами на кінець року, не визнаються такими і у проміжній звітності.

Таким чином, принцип послідовності належить до організаційних, оскільки регулює дотримання встановлених обліковою політикою вимог щодо якісних показників фінансової звітності.

Принцип автономності, згідно з яким кожне підприємство розглядається як юридична особа, відокремлена від її власників, у зв'язку з чим особисте майно та зобов'язання власників не повинні відображатися у фінансовій звітності підприємства. Основне призначення принципу автономності спрямоване на відображення у фінансовій звітності майна суб'єкта господарювання без включення майна його власників та інвесторів, які контролюють господарську діяльність, для формування реальної вартості активів, якими володіє суб'єкт і які можуть бути використані для погашення його зобов'язань перед учасниками бізнесу. За своєю суттю принцип автономності має чітке юридичне спрямування, забезпечуючи відображення активів і зобов'язань підприємства, які виникли внаслідок юридичного оформлення права володіння ними, що є основою відображення їх у бухгалтерському обліку та бухгалтерській звітності.

Принцип періодичності припускає розподіл діяльності підприємства на певні періоди часу з метою складання фінансової звітності, а тому є також організаційним, оскільки обумовлює строки складання звітності. Законом України визначено, що звітним періодом для складання фінансової звітності є календарний рік.

Принцип превалювання сутності над формою у фінансовій звітності має забезпечити облік операцій відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми, а тому є

основним серед інших принципів. Публічна фінансова звітність корпоративних підприємств повинна відображати усі контрольовані активи, які приносять економічні вигоди від їх утримання і використання.

Юридично суб'єкт господарювання виступає власником майна, прав і обов'язків, основою чого є нерухоме майно. При цьому нерухомість має належати підприємству на правах власності. У Господарському кодексі України підприємство розглядається як самостійний суб'єкт господарських прав: "Суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством" [6].

Згідно з Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку (МСБО), якісні характеристики фінансових звітів є рисами, притаманними звітам, завдяки яким інформація, викладена у фінансових звітах, буде корисною для користувачів.

Якісні характеристики облікової інформації зумовлюють її корисність для прийняття рішень різними групами користувачів. Тому слід погодитися з думкою економістів, що якісні характеристики є стандартами оцінки й "атрибути" облікової інформації, які мають тенденцію підвищувати її корисність [1; 7; 8].

В економічній літературі різними авторами описуються різноманітні вимоги щодо якості облікової інформації [1-7; 9-12].

В Україні якісні характеристики фінансової звітності були сформульовані і законодавчо закріплені з прийняттям НП(С)БО 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності", в якому перелічені лише вимоги до якості інформації, що наводяться у фінансовій звітності, без їх відповідного визначення і тлумачення. Якісними характеристиками інформації звітності є достовірність, доречність, зрозумілість, зіставність.

Вимогу відносно того, щоб інформація була дохідливою, можна сформулювати як зрозумілість інформації для користувача, який має певний рівень знань.

Зрозуміла інформація розрахована на її однозначне трактування користувачами за умови, що вони володіють достатніми знаннями та зацікавлені у сприйманні цієї інформації. Однак будь-яка істотна інформація не повинна виключатися з фінансових звітів на підставі припущення, що деяким користувачам буде складно її зрозуміти.

Така вимога витікає з розуміння того, що в системі бухгалтерського обліку не може бути норм, які суперечать одна одній. Проте, як вважають фахівці [7, с. 39], немає в бухгалтерському обліку жодної несуперечливої теорії. Це викликано різними і взаємно суперечливими інтересами осіб, що беруть участь в господарських процесах, і суперечністю самої системи бухгалтерського обліку (чим більш точно вимірний один показник, тим менш точно обчислений інший, що пов'язаний з ним). Вимога однозначного тлумачення важлива як практичне керівництво для бухгалтера, оскільки вся система нормативних документів, з якими він працює, включає безліч суперечливих вимог. В таких випадках необхідно використовувати правила, вироблені юристами:

- якщо два документи містять норми, що взаємовиключають одна одну, то пріоритет віддається документу, виданому вищестоящим органом;
- якщо документи належать одному органу, то перевагу віддають тому, який виданий пізніше;
- якщо є суперечності в одному документі, то перевагу віддають тій нормі, яка містить спеціальне розпорядження.

Застосування цих правил зробить систему бухгалтерського обліку несуперечливою, що приведе, у свою чергу, до однозначного тлумачення інформації фінансової звітності її користувачами.

Специфіка ухваленого рішення визначає характеристику необхідної інформації. Тому релевантність (доцільність) орієнтована на ухвалення рішень.

Релевантність (доцільність) облікової інформації – це одна з якісних характеристик звітності, під якою слід розуміти певну бажану характеристику інформації, яка може впливати на рішення користувачів, тобто визначати управлінські та інвестиційні рішення. Поняття релевантності дозволяє провести межу між поняттями "інформація" і "дані".

Дані є описом об'єктів і подій. Якщо дані вже відомі або вони не мають значення для

особи, якій вони повідомляються, то вони не є інформацією. Інформація може бути визначена як дані, які мають ефект новизни для їх одержувача і зменшують невизначеність його уявлень. Передане повідомлення повинне мати значення більш високе, ніж витрати на його отримання, і викликати у відповідь реакцію особи, що ухвалює рішення. Отже, початковою підставою для вибору даних, які включаються в звітність, є впевненість, що вони, принаймні, є інформацією, інакше ці дані не можуть вважатися релевантними.

Поняття релевантності інформації з орієнтацією на рішення припускає, що інформація повинна мати відношення або корисне застосування до дій, для яких вона призначалася, щоб забезпечувати отримання бажаного результату. При цьому слід враховувати здатність інформації приводити до різних варіантів ухвалення рішення.

Недоліком існуючої системи якісних характеристик, встановлених законодавством України, є відсутність таких важливих складових, як передбачуваність і властивість до зворотного зв'язку.

Наступною якісною характеристикою інформації є її доречність. Інформація вважається доречною, якщо вона стосується справи, впливає на економічні рішення користувачів і допомагає їм оцінювати минулі, теперішні та майбутні події, підтверджувати або коригувати минулі оцінки [7, с.56].

Слід зазначити, що вимога суттєвості інформації відноситься до рангу принципів підготовки фінансової звітності, натомість як у вітчизняному обліку ця вимога не виділена ні у складі якісних характеристик фінансової звітності, ні у складі принципів підготовки фінансової звітності. В НП(С)БО 1 надається лише визначення терміна "суттєва інформація" – це "інформація, відсутність якої може вплинути на рішення користувачів фінансової звітності" [4].

Вимога суттєвості є основною складовою вимоги доречності. Інформація вважається суттєвою, якщо її відсутність чи неправильна оцінка можуть вплинути на економічні рішення користувачів; суттєвість залежить від обсягу статті і помилки, припущеної за певних обставин у зв'язку з пропуском або неправильним відображенням. Це важлива вимога до інформації, якою не варто нехтувати. Вона має місце у разі прийняття рішення про розкриття фактів господарського життя у такій формі, в якій вони були б корисними для користувачів при дотриманні вимоги ефективності одержання інформації.

Своєчасність інформації означає, що вся значима інформація повинна бути своєчасно включена до фінансового звіту, інакше вона не відобразить реального стану речей.

До критеріїв доречності інформації слід також віднести цінність її для прогнозування. Прогностична цінність означає, що інформація має бути достатньо надійною підставою для оцінки майбутніх перспектив роботи підприємства з позицій інтересів користувачів і правильності (підтвердження або коригування) раніше зроблених прогнозів відносно показників звітного періоду. Інформація є доречною, якщо вона – суттєва і своєчасна для користувачів та забезпечує прийняття економічно обґрунтованих рішень [8, с.17].

Вважаємо, що наступною важливою характеристикою звітної інформації, яка орієнтована на рішення, є надійність. Вона відсутня в Українській системі якісних характеристик. Її можна визначити таким чином: це властивість інформації, що припускає достатню її свободу від помилок і упередженості, а також те, що вона точно уявляє, що передбачалося показати.

Наступною якісною характеристикою інформації є її достовірність. Інформація є достовірною, якщо вона не містить суттєвих помилок і необ'єктивних суджень чи пристрасних оцінок і правдиво відображає господарську діяльність. На достовірність інформації впливають правдивість, повнота, об'єктивність (нейтральність), а також превалювання економічного змісту над юридичною формою. При цьому повинна виконуватися вимога ефективності одержання інформації.

Правдивість означає забезпечення достовірного уявлення про діяльність підприємства та полягає в тому, що фінансова звітність має правдиво відобразити всі операції та інші події, результатом яких є зміна елементів звітних форм, котрі відповідають критеріям визнання.

Однією з вимог достовірності інформації є її повнота. Інформація у фінансових звітах має бути повною в межах суттєвості і витрат, пов'язаних з її одержанням.

Нейтральність інформації означає, що вона не повинна надаватися вибірково, містити суб'єктивні оцінки з метою досягнення наперед визначеного результату. На нашу думку, має

бути нейтральний підхід до визначення сум доходів і витрат звітного періоду, до визнання та оцінки активів і зобов'язань, а також визначення потенційної ринкової вартості суб'єкта господарювання.

Вимога превалювання сутності над формою полягає в тому, що облік операцій і відображення їх у звітності слід здійснювати відповідно до їх економічної сутності, а не лише виходячи з юридичної форми. Превалювання економічного змісту над формою віднесено НП(С)БО 1 до принципів підготовки фінансової звітності, а не до якісних характеристик інформації. У той же час, в національних стандартах інших країн, вимога превалювання сутності над формою виділяється у складі якісних характеристик облікової інформації.

У складі вимог до якості інформації виділяють принцип обачності як складову якісних характеристик або як критерій достовірності інформації. Концептуальні основи розглядають обачність як якісну характеристику, пояснюючи її застосування і зміст так: особи, які складають фінансові звіти, повинні враховувати невизначеність, що неминуче супроводжує багато подій та обставин, таких як погашення дебіторської заборгованості, ймовірний строк експлуатації машин й обладнання та кількість можливих претензій щодо гарантій... Обачність – це дотримання певної обережності при формуванні судження, необхідного при оцінці за умов непевності, у такий спосіб, щоб активи або дохід не були завищеними, а зобов'язання чи витрати – заниженими [9, с. 155].

Відповідно до Закону України про бухгалтерський облік, "обачність" – застосування в бухгалтерському обліку методів оцінки, які повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства" [2].

Майже аналогічне визначення цього принципу подано в НП(С)БО І "Загальні вимоги до фінансової звітності", де знову-таки обумовлено, що цей принцип застосовується у бухгалтерському обліку [4], натомість ігноруючи назву самого стандарту.

Наведені визначення принципу обачності спрямовані на встановлення інформаційної цінності фінансової звітності, яка полягає в прогнозованості, що досягається за допомогою оцінки її елементів у такий спосіб, щоб забезпечити зіставність майбутніх сум погашення зобов'язань за рахунок реальної вартості утримуваних активів, а також для оцінки доходів і витрат звітного періоду, що беруть участь у розрахунку звітних фінансових результатів.

Формування корисної інформації із дотриманням встановлених принципів фінансової звітності під впливом принципу обачності дає змогу встановити межі застосування суб'єктивних суджень і розрахунків у процесі оцінки та визначення окремих її елементів, що сприяє прийняттю відповідних управлінських рішень.

Наступною якісною характеристикою фінансової звітності, яка, на жаль, також відсутня в діючій системі бухгалтерського обліку України, є істотність (її деякі економісти віднесли до складу принципів підготовки фінансової звітності [11]). Істотність - категорія, яка нагадує релевантність. Релевантність припускає, що вся інформація, яка повинна бути представленою, може допомогти в прогнозуванні іншої інформації, що використовується в процесах вироблення і ухвалення рішень, або яка може прямо сприяти ухваленню рішень. Але істотність повинна використовуватися також в позитивному (описовому) значенні для визначення того, що взагалі повинне бути необхідним для деякого, поки невизначеного результату. Інформація розглядається як істотна (тому відображення необхідне), якщо знання цієї інформації може бути важливим для користувачів бухгалтерських звітів. Основне значення істотності полягає в тому, що вона припускає можливу зміну думки, заснованої на даних фінансового звіту, під впливом включення або коректування даних, представлених в якій-небудь статті [12].

На наш погляд, істотність також повинна бути розглянутою у зв'язку з проблемами, обумовленими обмеженою здатністю певних користувачів детально розбиратися в значному обсязі інформації. Фінансова інформація, корисна для ухвалення інвестиційних та інших рішень, може бути особливо ефективно використаною в умовах застосування комп'ютерної техніки і різних засобів зв'язку. Один з обов'язків бухгалтера при складанні фінансової звітності полягає в структуруванні й представленні цього обсягу таким чином, щоб він мав значення для її користувачів. Дуже великий і дуже малий обсяг інформації може ввести користувача в оману. В дуже великому обсязі інформації релевантні статті можуть виявитися неочевидними, і користувач, ґрунтуючись на неадекватних даних, ухвалюватиме рішення, які, ймовірно, не мають сенсу. В той же час дуже мала кількість інформації не забезпечує надійне прогнозування й ухвалення обґрунтованих рішень.

Таким чином, істотність вводить обмеження на інформацію, яка відбивається у фінансовій звітності.

Не можна недооцінювати вимогу ефективності інформації (співвідношення витрат і вигід від одержання інформації), яка відсутня в українському законодавстві.

Вимога ефективності передбачає, що вигоди зовнішніх користувачів від одержання інформації повинні перевищувати затрати на її отримання. Однак вигоди користувачів важко представити у кількісному виразі.

У НП(С)БО 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” зафіксовано вимогу повноти відображення всіх фактів господарської діяльності, але при цьому відсутня вимога суттєвості й не обумовлюються затрати на одержання інформації. У зв’язку з цим вважаємо за доцільне законодавче закріплення таких якісних характеристик інформації, як суттєвість і ефективність.

Останньою якісною характеристикою інформації є її зіставність. Зіставність характеризує можливість користувачів порівнювати фінансові звіти підприємства за різні періоди і фінансові звіти різних підприємств. Її передумовою є наявність відповідної інформації за попередні періоди, надання інформації про облікову політику підприємства та її зміни. Вона досягається відносною стабільністю облікової політики підприємства, тобто незмінністю без крайньої потреби, а також послідовністю її застосування [13, с. 25].

При дотриманні якісних характеристик інформації необхідне їх оптимальне поєднання, що залежить від професіоналізму бухгалтера (наприклад, дотримання вимоги доречності може суперечити вимозі достовірності або принципу обачності). У зв’язку з чим важливим є збалансованість якісних характеристик.

Проведене дослідження дозволило сформуванати систему взаємопов’язаних якісних характеристик фінансової звітності, застосування якої дозволить одержувати корисну інформацію в цілях управління (рис. 1).

Рис. 1. Система властивостей корисності (якісних характеристик) інформації фінансової звітності та їх взаємозв'язок

Джерело: авторська розробка

Послідовність складання окремих форм фінансової звітності підпорядковується логічним операціям у їх історичному розвитку: спочатку складається скорегований попередній баланс, за даними якого заповнюється звіт про фінансові результати, а потім – усі інші форми звітності. Найбільш доцільною є наступна послідовність складання фінансової звітності: Попередній скорегований баланс, Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) (ф. №2), Баланс (Звіт про фінансовий стан) (ф. №1), Звіт про власний капітал (ф. №4), Звіт про рух грошових коштів (за прямим методом) (ф. №3), Звіт про рух грошових коштів (за непрямим методом) (ф. №3-н), Примітки до річної фінансової звітності (ф. №5), Додаток до Приміток до річної фінансової звітності “Інформація за сегментами” (ф. №6).

В Україні є проблеми з використанням звітності. Так, пунктом 2 ст.14 Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” передбачено, що звітність підприємств не становить комерційної таємниці, крім випадків, передбачених законодавством. Проте в Україні, як і в інших пострадянських державах, тлумачення такого пункту має свої особливості. За інерцією після ситуації в Радянському Союзі, де державною таємницею вважалася будь-яка інформація, а також з метою приховати зловживання, державні підприємства всіх галузей господарювання та приватно-корпоративні структури схильні вважати всю фінансову звітність комерційною таємницею. Це особливої шкоди завдає насамперед навчальному процесу студентів вищих навчальних закладів економічного спрямування, спеціальностей економіка, фінанси, менеджмент, облік і аудит тощо. Вони на виробничій практиці, через засекреченість інформації, часто не можуть ознайомитися з показниками фінансової звітності. У такій же ситуації часто опиняються працівники науково-дослідних інститутів, перед якими стоїть завдання вивчити фінансово-економічний стан господарюючого суб'єкта, регіону, галузі. У цьому випадку завдається економічної шкоди через непрозорість і недоступність інформації та неможливість оцінити, проаналізувати інформацію, виявити реальний фінансово-економічний стан та чинники, що впливають на нього.

З цього приводу Макарова В.Ф [14, с. 35] висловила справедливу думку про те, що бухгалтерська звітність повинна бути фотографією фактів господарського життя, проте в дійсності вона часто є саркофагом, що приховує дійсний стан справ.

В економічно розвинутих країнах чесність, прозорість та відкритість своєї бухгалтерської звітності фірми показують та демонструють. Обов'язкова інформація бухгалтерської звітності насичується даними, які містять аналіз показників діяльності, характеризують досягнення технічні, технологічні, соціальні, екологічні тощо. Звіти наповнюють графіками, діаграмами, фотографіями, іншими візуальними об'єктами. У світі організовано змагання за кращі річні звіти та їх показники. Такі звіти доступні для ознайомлення широкому колу користувачів, які можуть бути постачальниками, покупцями, позичальниками, банкірами тощо. Для поширення інформації з бухгалтерської звітності її розташовують в друкованих засобах масової інформації, на сайтах інтернету.

Висновки та подальші дослідження. Таким чином, на основі проведеного дослідження обґрунтовано, що принципи фінансової звітності є ринковим продуктом інформативних технологій, які сприяють кращому управлінню підприємством, задовольняють потреби учасників бізнесу у відповідній інформації щодо ринку капіталу. Доведено, що правильність застосування принципів фінансової звітності слід розглядати у контексті місії, стратегії і цілей підприємства, що дозволить оцінити їх фактичне виконання та потенційну спроможність нарощувати власний капітал для виконання зобов'язань перед власниками і учасниками бізнесу. Окрім того, формування фінансової звітності з використанням її принципів полегшує інтерпретацію подання інформації.

Вплив якісних характеристик на формування реальної інформації у фінансовій звітності дозволило довести логічну послідовність складання й представлення даних відповідно до діючих стандартів. Встановлено, що якісні характеристики не є незмінними, вони підлягають коректуванню, які пов'язані зі змінами економічних реалій. Важливо, щоб такі коригування здійснювалися відповідно до системи принципів відображення даних і на основі науково розроблених підходів, які зрештою будуть гарантією інтересів користувачів фінансової звітності.

Пропонуємо включити до системи якісних характеристик фінансової звітності наступні елементи, з відображенням їх в НП(С)БО 1:

- надійність. Це властивість інформації, яка припускає відсутність помилок й упередженості при формуванні фінансової звітності. Надійність є функцією достовірності, перевіряємості та нейтральності;

- перевіряємість, необхідність якої витікає з додаткових обмежень достовірності. Інформація є такою, що перевіряється, якщо вона підтверджується доказами її або загальною незалежною думкою кваліфікованих експертів;

- нейтральність, яка означає, що ніхто не впливає на формування фінансової звітності з метою досягнення бажаного (суб'єктивного) результату;

- своєчасність. Цей елемент повинен використовуватися у вигляді функції на додаток до вимоги доцільності. Інформація не може бути доречною, якщо вона невчасна, оскільки вона повинна бути придатною для ухвалення рішення перш ніж втратить цю здатність. При цьому своєчасність не гарантує доцільність, але навпаки остання неможлива без своєчасності;

- істотність. При формуванні фінансової звітності обсяг інформації повинен бути оптимальним, оскільки його надлишок або недолік може вплинути на якість управлінського рішення.

В результаті запропонованих змін система взаємозв'язку якісних характеристик виконуватиме функції передбачуваності й володітиме властивостями зворотного зв'язку.

Для подальшого удосконалення обліку та звітності необхідно, щоб в Україні просувався позитивний досвід складання, насичення та демонстрації бухгалтерської звітності. Це важливо не лише для реклами господарюючих суб'єктів, але й для навчальних закладів, які готують майбутніх працівників бухгалтерського обліку. Місію розповсюдження такої інформації, очевидно, могло би взяти на себе Міністерство фінансів України, а зазначена постановка справи сприяла би застосуванню цивілізованих підходів до обліку і звітів в Україні.

Література

1. Хомин П.Я. Облікове забезпечення звітності сільськогосподарських підприємств: [Методологія і методика] / П.Я.Хомин. – Тернопіль: ТАНГ, 2001. – 453 с.
2. Закон України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” від 16 липня 1999 р. (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua
3. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік та фінансова звітність за міжнародними стандартами: [Практ. посібник] / С.Ф.Голов, В.М.Костюченко – К., 2004. – 880 с.
4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”, [затв. Наказом Міністерства фінансів України від 7.02.99р. № 73], із змінами та доповненнями.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 “Витрати” [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України / Режим доступу: <http://pro-u4ot.info/index.php?section=browse&CatID=92>
6. Господарський Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Зі змінами та доповненнями. [Електронний ресурс] /Режим доступу www.liga.net
7. Соколов Я.В. Принцип осмотрительности (консерватизма) в бухгалтерском учете / Я.В.Соколов, С.М.Бычкова // Бухгалтерский учет. – 2004. - №5. – С. 54-59.
8. Риндя А. Фінансова звітність: погляди з різних боків / А. Риндя // Податки та бухгалтерський облік. – 2009. – № 7. – С. 17-19.
9. Палий В.Ф. Международные стандарты финансовой отчетности / В.Ф.Палий. – М., 2003. – 456с.
10. Суворова А.В. Особенности принципов учета и основные характеристики финансовой отчетности, составленной по МСФО / А.В.Суворова // Международный бухгалтерський учет. – 2006.– № 10 (94). – С. 26-37.
11. Буфатіна І.В. Інформаційні та методологічні засади формування і аналізу фінансових звітів підприємств: [Дис. канд.. екон.наук: 08.06.04] / І.В.Буфатіна. – К., 2002. – 213 с.
12. Хорин А.Н. Принципы формирования бухгалтерской отчетности / А.Н.Хорин // Бухгалтерский учет. – 2006. - №23. – С. 50-52.

13. Іонін Є. Проблеми впровадження в Україні міжнародних стандартів розкриття інформації (IOSCO): [аналітичні аспекти] / Є.Іонін // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 4. – С. 24-34.
14. Макарова В.Ф. Проблеми надійності и достовірності фінансової отчетности / В.Ф. Макарова // Вестник професійного бухгалтера. – 2010. – № 10-12. – С. 33-39.
15. Організація бухгалтерського обліку / За ред. Ф.Ф. Бугинця. – Житомир: ПП "Рута", 2002. – 592 с.

References

1. Khomyn, P.Ya. (2001), "Accounting of agricultural enterprises", 453 p.
2. The law of Ukraine is "On a record-keeping and financial reporting in Ukraine", (in a release from 02.12.2012.), available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
3. Holov, S.F. and Kostiuhenko, V.M. (2004), "Accounting and financial reporting according to international standards", 880 p.
4. The National position (standard) of record-keeping 1 the "General requirements to the financial reporting" [by the order from 7.02.19994, no 73].
5. The Position (standard) of record-keeping of a 16 "Expense", available at: [http://prou4ot.info/index.php?section=browse& CatID=92](http://prou4ot.info/index.php?section=browse&CatID=92)
6. Commercial Code of Ukraine from 16.01.2003 № 436 – IV. With changes and additions, available at: www.liga.net
7. Sokolov, Ya.V. and Bychkova, S.M. (2004), "Principle of circumspection (conservatism) is in a record-keeping", The accounting, pp. 54-59.
8. Ryndia, A. (2009), "Financial reporting: looks from different parties", The taxes and record-keeping, pp. 17-19.
9. Palyi, V.F. (2003), "International standards of the financial reporting", 456 p.
10. Suvorova, A.V. (2006), "Features of principles of account and basic descriptions of the financial reporting", International accounting, pp. 26-37.
11. Bufatina, I.V. (2002), "Informational and methodological grounds for compiling and analysing financial statements of enterprises" : dissertation on the receipt of scientific degree of candidate of economic sciences after speciality 08.00.09 – accounting, analysis and auditing (on economic activities), 213 p.
12. Khoryn, A.N. (2006), "Principles of formation of financial statements", The accounting, pp. 50-52.
13. Ionin, Ye. (2007), "Problems of implementation international disclosure standards in Ukraine", Accounting and Audit, pp. 24-34.
14. Makarova, V.F. (2010), "Problems of reliability and authenticity of the financial reporting", The Bulletin of the professional accountant, pp. 33-39.
15. Butynets, F.F. (2002), "Organization of record-keeping", 592 p.